

*До разової спеціалізованої вченої ради
у Донецькому державному університеті
внутрішніх справ*

ВІДГУК

опонента – доктора юридичних наук, доцента, доцента кафедри кримінально-правових дисциплін інституту права та безпеки Одеського державного університету внутрішніх справ Волошанівської Тетяни Володимирівни на дисертацію Мішустіна Владислава Володимировича на тему «Методика розслідування масових заворушень», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право

Актуальність теми дослідження. Відповідно до ст. 39 Конституції України громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Однак, незважаючи на закріплення такого конституційного права громадян на «мирні збори», мають місце випадки організації масових заворушень, що супроводжуються насильством над особою, погромами, підпалами, знищенням майна, захопленням будівель або споруд, насильницьким виселенням громадян, опором представникам влади із застосуванням зброї або інших предметів, які використовувалися як зброя, а також активна участь у масових заворушеннях, кримінальна відповідальність за які передбачена ст. 294 КК України. Масові заворушення є порушенням громадського порядку, вони представляють небезпеку для життя і здоров'я людей, та можуть призвести до тяжких наслідків у вигляді заподіяння тілесних ушкоджень, спричинення значних матеріальних збитків та пошкодження власності як окремих громадян, так і держави, загибелі людей.

Розроблення методики розслідування масових заворушень, зокрема вивчення криміналістичної характеристики, положень початкового та наступного етапів розслідування, особливостей тактики проведення слідчих

(розшукових) дій та призначення судових експертиз сприяє вчасному виявленню, протидії та припиненню масових заворушень, ефективності досудового розслідування, мінімізації часу слідчих та оперативних підрозділів під час проведення слідчих (розшукових) дій та оперативних заходів.

Наведені положення вказують на актуальність теми дисертації «Методика розслідування масових заворушень», її теоретичне і практичне значення.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Дисертація Мішустіна В.В. характеризується актуальністю обраної теми, чіткою логікою викладення матеріалу, належним рівнем теоретичного узагальнення та обґрунтованістю висновків. Науковий рівень дисертаційного дослідження та наукових публікацій Мішустіна В.В. відповідає вимогам чинного Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року.

Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020); Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки (Наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454; Наказ МВС України від 26 грудня 2022 року № 848); тематики наукових досліджень і науково технічних (експериментальних) розробок на 2025-2029 роки (Наказ МВС України від 21 травня 2024 року № 326); пріоритетного напрямку наукових досліджень «Фундаментальні та прикладні проблеми наукового забезпечення боротьби зі злочинністю в Україні» Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки,

затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року №12-21; тематики науково-дослідної роботи Донецького державного університету внутрішніх справ на 2020–2024 роки «Теоретичні та практичні проблеми державотворення, реформування права та 20 правоохоронної системи в контексті євроінтеграційного вибору України» (№0120U105582).

Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації відображено у чотирьох наукових публікаціях, опублікованих у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, три – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних науково-практичних конференціях.

Ступінь обґрунтованості й достовірність основних наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість та достовірність висновків дисертації Мішустіна В.В. підтверджуються емпіричною базою дослідження, яку складають результати опрацювання та узагальнення судових вироків, винесених у період з січня 2020 року по січень 2026 року судами України за ст. 294 КК України; статистичні дані Офісу Генерального прокурора про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх розслідування; звіти та узагальнення МВС України, НП України, зведені дані опитування працівників органів досудового розслідування НП України.

Достовірність отриманих результатів підтверджується опрацюванням значного масиву наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, нормативно-правових актів, матеріалів правозастосовної практики. Теоретична база дослідження представлена достатньою кількістю наукових джерел (217 найменувань на 26 сторінках). Нормативною основою дослідження є Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, міжнародні та національні законодавчі акти.

Таким чином, визначені у дисертаційному дослідженні наукові положення, висновки та рекомендації, мають достатній рівень обґрунтованості, що забезпечує їх достовірність.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведеного здобувачем дослідження, повнота викладу в опублікованих працях. Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вивчення теоретичних і практичних положень методики розслідування масових заворушень сприяло отриманню наукових результатів дослідження у формі висновків та рекомендацій, які мають певний ступінь новизни

вперше:

– обставини, що підлягають встановленню, викладено у вигляді алгоритму залежно від етапу досудового розслідування: 1) на етапі отримання повідомлення про кримінальне правопорушення або інші події встановлюються обставини, що характеризують подію кримінального правопорушення; 2) на початковому етапі розслідування встановлюються: обставини, що характеризують особу злочинця; 3) на подальшому етапі встановлюються обставини, які впливають на кримінальну відповідальність особи;

– в контексті методики розслідування масових заворушень виокремлено тактичні завдання, які полягають у з'ясуванні обставин вчинення масових заворушень: 1) встановити місце, час та обставини масових заворушень; 2) виявити та вилучити знаряддя та засоби, сліди злочину, речі та предмети зі слідами злочину; 3) встановити свідків та потерпілих, отримати від них показання щодо обставин масових заворушень та їх наслідків; 4) встановити та затримати осіб, причетних до вчинення масових заворушень; 5) отримати фактичні дані, що свідчать про організованість масових заворушень, характер спілкування між учасниками, спосіб підтримання зв'язку та розмежування функцій і завдань між злочинцями; 6) встановити мету масових заворушень; 7) з'ясувати факт

попередньої підготовки до масових заворушень; 8) з'ясувати характер негативних наслідків масових заворушень (матеріальна, моральна або фізична шкода);

- запропоновано застосування сучасних засобів криміналістичної техніки – 3D сканування з метою виготовлення 3D моделей, а також можливостей безпілотних літальних апаратів з метою проведення фото- та відеофіксації;

- розроблено типовий план допиту свідків під час розслідування масових заворушень, який охоплює такі відомості: 1) анкетні дані допитуваної особи; 2) інформація щодо присутності свідка на місці вчинення масових заворушень; 3) інформація, що характеризує подію масових заворушень; 4) інформація щодо осіб, які брали участь у масових заворушеннях; 5) інформація щодо наслідків масових заворушень;

удосконалено:

- поняття «масові заворушення» та ознаки масових заворушень;

- механізм вчинення масових заворушень – це складний динамічний процес, що охоплює комплекс дій злочинців щодо організації та підготовки масових заворушень (їх безпосереднього вчинення та приховування у вигляді протидії розслідуванню, заперечення участі та причетності до масових заворушень), а також взаємодія із потерпілими та вплив навколишній обставин на вчинення масових заворушень;

- типові слідчі ситуації під час розслідування масових заворушень: 1) отримано інформацію з оперативних джерел про планування та організацію масових заворушень, проведення підготовки до їх вчинення; 2) отримано інформацію про вчинення масових заворушень, але на момент прибуття слідчо-оперативної групи протиправні дії припинено, учасники заворушень відсутні на місці події; 3) отримано інформацію про те, що мирне зібрання громадян (мітинг, демонстрація, похід, спортивний захід), про яке завчасно повідомлено органи державної влади переросло у масове заворушення; 4)

отримано інформацію про початок масових заворушень, яким передувало вчинення кримінального правопорушення або конфліктна ситуація;

дістало подальшого розвитку:

– типові способи вчинення масових заворушень: 1) організація масових заворушень; 2) активні та безконтрольні дії натовпу; 3) протидія розслідуванню;

– криміналістична характеристика масових заворушень – сукупність узагальнених даних, що визначають ключову для криміналістичної методики структуру масових заворушень, характеризують її основоположні елементи (спосіб, особа злочинця, обстановка, сліди, знаряддя та засоби, наслідки, потерпілий) та на практиці надають слідчому орієнтовну інформацію щодо злочинця та способу вчинення масових заворушень, що забезпечує визначення напрямку та тактики розслідування;

– класифікація судових експертиз подається залежно від об'єкта дослідження: 1) живі особи, трупи – судово-медична експертиза; 2) місце вибуху, вибухові пристрої, запалювальні суміші, боеприпаси – вибухотехнічна експертиза; 3) транспортні засоби – транспортно-товарознавча; 4) зброя – балістична експертиза; 5) місце пожежі, речові докази – пожежно-технічна експертиза; 6) сліди-відображення, знаряддя вчинення злочину – трасологічна експертиза; 7) відбитки пальців – дактилоскопічна експертиза.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Дисертаційне дослідження характеризується комплексним і системним підходом до вирішення визначеної наукової проблеми. Метою дисертації є отримання наукових результатів на основі вивчення теоретичних і практичних положень методики розслідування масових заворушень. Для досягнення мети дослідження поставлено такі завдання:

– узагальнити та визначити поняття та ознаки масових заворушень;

- з'ясувати структуру та значення криміналістичної характеристики масових заворушень;
- проаналізувати елементи криміналістичної характеристики та охарактеризувати спосіб вчинення масових заворушень;
- з'ясувати механізм вчинення масових заворушень;
- виокремити обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні масових заворушень;
- охарактеризувати типові слідчі ситуації та версії при розслідуванні масових заворушень;
- визначити тактичні завдання та їх рішення при розслідуванні масових заворушень;
- з'ясувати специфіку проведення слідчого огляду при розслідуванні масових заворушень;
- розглянути особливості допиту при розслідуванні масових заворушень;
- розкрити значення та види судових експертиз у кримінальних провадженнях щодо вчинення масових заворушень.

Дисертантом повною мірою досягнуто поставленої мети та реалізовано вказані завдання дослідження, що відображено у висновках у вигляді наукових положень і практичних рекомендацій.

У процесі дослідження використано загально-наукові, емпіричні та спеціально-юридичні методи наукового пізнання. Системний підхід (системно-структурний метод) надав можливість вивчити методiku розслідування масових заворушень як сукупності компонентів, категорій та понять: криміналістична характеристика (підрозділ 1.2, 1.3), початковий етап розслідування (розділ 2), обставини, що підлягають встановленню (підрозділ 2.1), типові слідчі ситуації та версії (підрозділ 2.2.), особливості проведення слідчих (розшукових) дій (розділ 3), проведення судових експертиз (підрозділ 3.3). Аналіз як метод використовувався при вивченні криміналістичної характеристики масових заворушень та її структури

(підрозділ 1.2, 1.3), методи індукції та дедукції використано під час формулювання основних висновків (висновки до розділів та загальні висновки). Логіко-семантичний метод дозволив визначити зміст понять «масові заворушення», «криміналістична характеристика», «механізм масових заворушень», «обставини, що підлягають встановленню», «типові слідчі ситуації», «слідчий огляд», «судова експертиза». Формально-логічний метод надав можливість проаналізувати основні положення кримінального законодавства (підрозділ 1.1) та кримінального процесуального законодавства щодо процесуальних положень розслідування масових заворушень, проведення слідчих (розшукових) дій та судових експертиз (підрозділ 3.1, 3.2, 3.3). Статистичний метод сприяв вивченню та узагальненню звітів МВС України, НП України, Офісу Генерального прокурора.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Викладені у дисертації наукові результати дослідження у формі висновків та рекомендацій впроваджено та можуть бути використані у:

- науково-дослідній сфері – для подальшого вивчення методики розслідування масових заворушень, розв’язання проблемних питань та проведення наукових досліджень з теоретичних і практичних аспектів організації і тактики розслідування масових заворушень;

- законотворчій діяльності – з метою оновлення та удосконалення чинного законодавства у питаннях протидії, виявлення та розслідування масових заворушень;

- практичній діяльності правоохоронних органів України – під час розслідування масових заворушень та проведення занять зі службової підготовки, спрямованих на підвищення професійного рівня працівників органів досудового розслідування;

- освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін у закладах вищої освіти, а також при підготовці навчальних програм, посібників та підручників.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

За результатами аналізу роботи порушення вимог академічної доброчесності не встановлено. У тексті дисертації здобувачем вичерпано і повно викладено зміст власних досліджень. Під час використання в роботі наукових результатів, ідей, думок і матеріалів інших авторів, здійснено посилання на їх публікації.

Реального або потенційного конфлікту інтересів у офіційної опонентки щодо здобувача, її наукового керівника й інших членів разової ради немає.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація Мішустіна В.В. є завершеним, самостійним науковим дослідженням, у якому комплексно та послідовно розкрито обрану тему та отримано нові науково обґрунтовані результати, що відрізняються науковою новизною окремих положень розслідування масових заворушень. Структура дисертації є логічною та внутрішньо узгодженою: кожний розділ та підрозділ послідовно розкриває окремі аспекти методики розслідування масових заворушень.

Робота складається із анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (217 найменувань на 26 сторінках) та чотирьох додатків на 17 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 247 сторінок, із них основний текст – 189 сторінок.

Дисертаційне дослідження характеризується цілісністю та послідовністю викладу, зміст логічно відображає завдання дослідження. У висновках подано основні результати дослідження методики розслідування масових заворушень, які характеризуються аргументованістю та завершеністю, що дає підстави вважати поставлену наукову проблему вирішеною в межах мети дисертаційного дослідження.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Дисертаційне дослідження Мішустіна В.В. заслуговує на позитивну оцінку, однак слід звернути увагу на окремі положення, які можуть слугувати предметом подальших наукових досліджень:

1. У підрозділі 1.2. визначено, що криміналістична характеристика масових заворушень – це сукупність узагальнених даних, що визначають ключову для криміналістичної методики структуру масових заворушень, характеризують її основоположні елементи (спосіб, особа злочинця, обстановка, сліди, знаряддя та засоби, наслідки, потерпілий) та на практиці надають слідчому орієнтовну інформацію щодо злочинця та способу вчинення масових заворушень, що забезпечує визначення напряму та тактики розслідування. Криміналістична характеристика масових заворушень охоплює спосіб вчинення злочину; предмет протиправного посягання; особу правопорушника; особу потерпілого; обстановку вчинення злочину; типові сліди злочину (с. 61), однак дисертантом недостатньо аргументовано систему елементів криміналістичної характеристики та критерії, за якими вказані елементи включено до складу криміналістичної характеристики масових заворушень.

2. У підрозділі 1.1 наведено та проаналізовано фабули кримінальних проваджень щодо організації та вчинення масових заворушень, зокрема і заворушень у м. Вінниця, які були викликані невдоволенням громадян щодо дій представників Територіального центру комплектування (с. 33–34). З огляду на безпекову ситуацію в Україні доцільно було б більш детально дослідити особливості розслідування масових заворушень в умовах дії правового режиму воєнного стану, оскільки масові заворушення характеризуються високим рівнем організованості, використання мережі Інтернет з метою їх організації, поширення дезінформації, психологічного впливу на учасників, а також вчинення масових заворушень з метою дестабілізації суспільно-політичної обстановки в країні та реалізації диверсійної діяльності противника.

3. У розділі 3 досліджено особливості проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування масових заворушень, а саме: слідчого огляду, допиту, освідування, пред'явлення особи для впізнання, слідчого експерименту. Однак, не проаналізовано ризики порушення прав людини під

час проведення слідчих (розшукових) дій та не використано практику Європейського суду з прав людини, що могло сприяти посиленню аргументації окремих висновків.

4. Доцільними та аргументованими є рекомендації щодо застосування під час розслідування масових заворушень сучасних засобів криміналістичної техніки, зокрема 3D сканування з метою виготовлення 3D моделей місця події та окремих об'єктів, а також можливостей безпілотних літальних апаратів з метою здійснення фото- та відеофіксації. Проте, дисертантом не розглянуто особливості використання у доказуванні цифрових доказів і доказів, отриманих за допомогою сучасних технологій, а також специфіки використання штучного інтелекту для аналізу окремих даних.

5. У підрозділі 3.3 зазначено, що у кримінальних провадженнях щодо масових заворушень проводиться судово-медична, транспортно-товарознавча, балістична, пожежно-технічна, трасологічна та дактилоскопічна судові експертизи. Слід акцентувати увагу на тому, що у дисертаційному дослідженні не розглянуто питання призначення та проведення комплексних експертиз, які сприяють одночасному вирішенню фахівцями різних напрямів питань, що мають значення для розслідування (комплексна пожежно-технічна та будівельно-технічна, судово-медична та балістична, вибухотехнічна та пожежно-технічна).

Не зважаючи на вказані положення, які можуть слугувати предметом подальших наукових досліджень, дисертація Мішустіна В.В. є завершеним, самостійним науковим дослідженням, яке характеризується науковою новизною та заслуговує на позитивну оцінку.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Зміст дисертаційного дослідження дає підстави стверджувати, що сформульовані дисертантом наукові положення, висновки та рекомендації є результатом самостійного наукового пошуку, характеризуються

внутрішньою логічною узгодженістю та достатнім рівнем теоретичної аргументованості.

Дисертація Мішустіна Владислава Володимировича на тему **«Методика розслідування масових заворушень»** відповідає спеціальності 081 – Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44).

Дисертаційна робота є завершеною кваліфікаційною науковою працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що мають суттєве значення для розвитку науки криміналістики, а її автор – **Мішустін Владислав Володимирович** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Одеського державного університету
внутрішніх справ
доктор юридичних наук, доцент**
«08» липня 2026 року

Тетяна ВОЛОШАНІВСЬКА